

mensa martyrum iz Salone (poč. V. st.), potkovasta, tzv. sigma oblika, koja na rubu u arkadicama ima smješten reljefni niz s prikazima Krista i apostola, te Jone u donjem dijelu (polovica se nalazi u Arheološkom muzeju u Zagrebu, a druga u Beču). Vrijedne su još dvije menze iz Marusina, od kojih je jedna pravokutna (164 × 82 cm) a druga okrugla (125 cm). Ponekad su takve menze bile smještene na zidano postolje, iznutra šuplje, dok je na prednjoj strani imalo jedan ili više otvora (*fenestella confessionalis*), kroz koje se mogao vidjeti mučenikov sarkofag smješten ispod poda (tzv. *oltar-škrinja*). U nas su najstariji takvi oltari u Anastazijevu mauzoleju u Salonu iz poč. IV. st. te u Eufrazijevoj bazilici u Poreču iz VI. st. Takav se oblik oltara zadržao sve do XI. st. Iznad njih se često podizao ciborij, koji je kod nas u katedralama priobalnoga područja bio uobičajen sve do XIV. st. Do XI. st. oltar je od broda crkve bio odijeljen oltarnom pregradom, koja je u priobalnome području bila od kamena, ukrašena pterom.

Od XI. st. oltar, koji je do tada bio na sredini prednjega dijela apside, pomiče se prema njezinu dnu na mjesto gdje je do tada bila katedra, a ona se sada premješta na sjev. stranu apside. Kamena se menza tada postavlja na puno zidano postolje (tzv. *blok-oltar*), za dvije stube podignuta iznad poda (supedanej). Moći sveca se sada u manjim ukrašenim škrinjicama postavljaju visoko između oltara i zida, tako da se ispod njih može prolaziti. Nosač koji podržava moći ukrašava se zlatom, emajlom ili slikama, od čega se razvija retabl. U doba romanike, doba čestih hodočašća i križarskih ratova, pojavljuju se tzv. *prijenosni oltarići* (*altare portabile*), u obliku škrinje u kojoj su se nalazile relikvije mučenika, a izvana su bile bogato ukrašene zlatom i emajlom. Ostaci jednoga takvoga oltarića očuvani su kod nas u katedrali u Rabu.

Od XIII. st. u priobalnome se području počinju iznad menze stavljeti slike i reljefi, s vremenom sve veći i bogatije ukrašeni, sastavljeni od više slika (triptih, poliptih). U XIV. i XV. st. u kontinentalnim se krajevima umjesto poliptiha pojavljuju tzv. *krilni oltari*, sastavljeni od nekoliko slojeva preklonih ploča oslikanih s jedne i druge strane, s različitim prizorima, koji se puku otvaraju zavisno o liturgijske razdoblju. Ploče su uokvirene profiliranim okvirom koji na vrhu prelazi u dekorativni završetak, tzv. krunište s fjalama i reljefima ili kipovima između njih. Između menze i oslikanih ploča, ispred relikvija se nalazi predela s prizorima iz života sveca, a zidani blok na kojemu stoji menza gotovo se redovito prekriva antependijem, izbor kojega zavisi također o liturgijske razdoblju. U doba gotike osim glavnoga oltara gradi se i niz manjih, bočnih oltara, razmještenih uza zidove i stupove crkve; u većim crkvama bilo ih je i do petnaestak.

Renesansa napušta krilni oltar i stvara *arhitektonski oltar*, od mramora ili kamena. To je kombinacija tijumfalnoga luka i portala koji na vrhu završava trokutastim zabatom, a u njegovoj sredini smješta se kip ili slika titulara crkve. Moći se sada smještaju u sredinu menze (*petra sacra*). U kontinentalnim su krajevima oltari češće od izrezbarena drva. Od kasne renesanse, pod utjecajem protureformacije, na sredini menze, ispod ili ispred slike, smješta se tabernakul. Nosač menze, stipes, s prednje strane dobiva mramornu, reljefom ili inkrustacijom ukrašenu ploču, koja zamjenjuje antependij, ali se često u svećanim zgodama i preko te ploče još uvijek stavlja antependij. Počevši od renesanse na mjesto predele pojavljuje se jedna ili više stuba na koje se smještaju svijećnjaci i kanonske tablice.

Barok zadržava arhit. oblik oltara, ali mu mijenja morfologiju i bogato ga ukrašava skulpturama na periferiji i u gornjem dijelu koji se sastoji od segmentnih profila i voluta, unutar kojih se nalazi manja slika. U priobalnomo su području oltari gotovo redovito od mramora ili kamena, dok su u kontinentalnome dijelu pretežno od marmorizirana ili pozlaćena drva. U bogatijim se crkvama, osobito u XVIII. st., i u kontinentalnom dijelu podižu oltari od mramora. U XVII. st. se pojavljuje u S Hrvatskoj te u Istri i na Kvarneru poseban tip oltara, tzv. *zlatni oltar*, kojemu su gotovo svi konstruktivni dijelovi polikromirani i pozlaćeni.

U XIX. i XX. st. prevladava historicistička imitacija starijih tipova, pretežno renesanse i baroka, a u kontinentalnome dijelu i gotike, pod utjecajem drvenih oltara iz Tirola. — Liturgijskom reformom II. vatikanskoga koncila oltar je okrenut prema puku te je svojim oblikom (samo menze) i smještajem u svetištu isključivo u funkciji bogoslužja.

LIT.: M. Righetti, *Storia liturgica*, I, Milano 1964. — D. Kniewald, *Liturgica*, Zagreb 1937. A. Bad.

OLTARNA PREGRADA, kamena ili drvena pregrada (*saeptum*) kojom se u crkvi dijeli oltarni prostor namijenjen svećenstvu od ostaloga prostora namijenjena vjernicima. Sastoji se od greda koje na sredini imaju vrata. Iznad vrata je obično lučno-trokutni zabat (*tegurij*), a lijevo i desno između vrata i zida u donjem dijelu nalaze se kamene ploče (*plutej*); iznad ploča je nekada bila zavjesa. Grede i ploče su ukrašene geometrijskom dekoracijom, a nerijetko i biljnim i životinjskim likovima sa simboličnim značenjem. Na teguriju su obično simbolični prikazi te likovi Krista ili Bl. Dj. Marije. Na vodoravnim se gredama često nalazi posvetni ili donatorski natpis, no on može ponekad biti i na bočnim pločama, kao npr. na Bašćanskoj ploči. Zavisno od širine crkve, o. p. može imati više okomitih stupova i razdjelnih ploča, a zavisno od liturgijske prakse i više vrata. Redoviti su dio crkv. namještaja od ranokršč. razdoblja sve do romanike. Na Zapadu u XII. st. pregrada u mnogim crkvama nestaje, u drugima je zamjenjuje Lettner, a nakon Tridentskoga koncila posve nestaje. U Istočnoj crkvi od pregrade se razvio ikonostas. U Hrvatskoj je sačuvano više ostataka oltarnih pregrada iz doba predromanike, npr. iz crkve Sv. Petra u Solinu, Sv. Marte u Biacima, iz Biskupije kraj Knina, Sv. Lovre i Svete Nedjeljice u Zadru, Sv. Lucije u Jurandvoru, a u cijelosti je očuvana pregrada u crkvi Sv. Martina iznad Zlatnih vrata u Splitu.

LIT.: Lj. Karaman, *Iz kolijevke hrvatske prošlosti*, Zagreb 1930. — I. Petricoli, *Tragom srednjovjekovnih umjetnika*, Zagreb 1983. — Ž. Rapanić, *Predromaničko doba u Dalmaciji*, Split 1987.

OLUJIC, Veljko, arhitekt (Bjelovar, 6. VIII. 1954). Diplomirao na Arhitektonskome fakultetu u Zagrebu 1979. Autor je projekata za unutrašnje uređenje Multimedijskoga centra Sveučilišta u Zagrebu (1983), prodajnog prostora Ine na Savskoj cesti (1987, s M. Kranjcom), galerije Kerametala na Trgu bana Josipa Jelačića 6 (1988, s M. Kranjcom) — sve u Zagrebu te Tehničkoga školskog centra u Zadru (1991, s T. Žarnićem). Sudjeluje na natječajima za memorijalni centar Gradine u Virovitici (1979, I. nagrada, s V. Mimicom i T. Žarnićem), blok Petrinska—Mrazovićeve—Palmotičeva—Hatezova (1980, III. nagrada, s T. Žarnićem), dom zdravlja Centar (1984, II. nagrada, s V. Mimicom), zgradu Zagrebačke banke (1990, II. nagrada s T. Žarnićem) — sve u Zagrebu.

OMČIKUS, Sofija, slikarica (Sv. Rok u Lici, 23. III. 1890 — Rim, 1965). Slikarstvo učila kod Lj. Babića (1915), na Akademiji u Zagrebu (1916/17), kod Z. Šulentića i u Firenci (1926). U ranijem razdoblju slikala pod utjecajem Z. Šulentića (*Ženski akt*, 1925; *Portret sestre Olge*, 1927). Dinamičnim potezima slikala je u ulju i akvarelu pejzaže iz Like i vedute Rima (*Mali Alan*, 1935; *Lička krajina*, 1938; *Motiv s rimskog foruma*, 1963). — Izlagala u Gospiću i Splitu (1940, s A. Krizmanić), te na skupnim izložbama u Dubrovniku (1937) i Zagrebu (1938, 1940).

LIT.: G. Gamulin, *Hrvatsko slikarstvo XX. stoljeća*, I, Zagreb 1987. — V. Zlamalik, *Dalmacija Josipa Kovačića* (katalog), Zagreb 1988.

OMIŠ, grad na ušću rijeke Cetine. Zbog povoljnoga položaja tu je već u doba antike naselje *Oneum*; iz te su faze očuvani razni natpisi, arhit. ukrasni dijelovi i skulptura.

U X. st. je sagrađena na desnoj obali rijeke predromanička crkva Sv. Petra (lok. Priko) koja se spominje u ispravama hrv. narodnih vladara. Crkva je jednobrodna, trotravejna građevina s izvana pravokutnom a iznutra polukružnom apsidom. Vanjski su zidovi raščlanjeni lezenama, a unutrašnji nišama. Nad srednjim travejom nalazi se kupola koja crkvi daje posebnu monumentalnost. U crkvi su uzidani strokršč. ukrasni dijelovi: veliki pilastri travejne podjele i dijelovi portala. — Urbanistički raster grada je iz srednjega vijeka s renesansno-baroknim zahvatima. Karakteristično je nizanje stambenih blokova i kuća uz glavnu ulicu pruženu između dvaju gradskih ulaza s istoka i zapada te proširenu s dva mala trga. Gradske zidine Omiša najvećim su dijelom porušene u XIX. st., a očuvane su samo djelomično u J dijelu grada i na obronku brda iznad njega (kula *Peovica* najtipičnije utvrđeno zdanje romaničkoga sloga u Dalmaciji). Ostaci zidina također pokazuju romaničku konstrukciju iz XIII. st. Na brdu iznad grada je tvrđava *Starigrad*, renesansna postanka. — *Župna crkva* nadograđena je u XVI—XVII st.; zvonik je iz istoga doba. U crkvi se čuva drveni gotički križ, djelo Jurja Petrovića iz XV. st., dvije slike ravninskoga slikara Mattea Ingolija, te renesansni i barokni srebrni predmeti. U XVI. st. sagrađena je crkva Sv. Duha u kojoj se čuva renesansni drveni oltar sa slikom J. Palme ml. Uz crkvu je zvonik sa satom. — U gradu je očuvano nekoliko renesansnih i baroknih kuća s natpisima, portalima i ukrasnim detaljima. — Na groblju su gotička kapela (poslije pregrađena), kapela

OMIŠ, župna crkva i kula Peovica

PORTAL ŽUPNE CRKVE U OMIŠU

obitelji Bonito iz 1602, ranokršć. sarkofazi, te srednjovj., renesansne i barokne nadgrobne ploče ukrašene grbovima. — *Franjevački samostan*, sagrađen u XVIII. st., ima zbirku umjetnina, arhiv s tur. ispravama i biblioteku. Uz crkvu Sv. Petra nalazi se zgrada bivšega Ilirskoga sjemeništa s natpisom iz XVIII. st.

U omiškoj muzejskoj zbirci čuvaju se arheol., kulturnopov. i etnograf. predmeti s područja grada i susjednih Poljica. Ističe se i priv. zbirka obitelji Radman, koja čuva kamene ulomke iz doba gotike i renesanse, te kulturnopov. predmete iz XVIII—XIX. st. vezane uz tu obitelj.

LIT.: K. Prijatelj, Pala Palme mlađeg u Omišu, Abramićev zbornik, Split 1957. — N. Bezić, Crkva sv. Petra na Priku u Omišu, Prilozi—Dalmacija, 1960. — Ista, Novi nalaz u crkvi sv. Petra na Priku u Omišu, ibid., 1961. — C. Fisković, Iz renesansnog Omiša, Izdanje Historijskog arhiva u Splitu, 1967. — I. Fisković, Prijedlog za kipara Jurja Petrovića, Peristil, 1965—66, 8—9. — R. Tomić, Baština poljičko-omiške obitelji Dražojević-Jelić, Peristil, 1984—85, 27—28. — V. Kovačić, Omiška tvrđava Starigrad, Prilozi—Dalmacija, 1985. — Ista, Fortifikacija grada Omiša, Radovi, IPU, 1992. N. B. B.

OMIŠALJ, ostaci starokršćanske bazilike u uvali Sepenu

OMIŠALJ, naselje na uzvisini SZ dijela otoka Krka. Tu je u prapovijesti postojalo gradinsko naselje (halštatska keramika iz ←500). Na lok. Okladi u morskome zaljevu nađeni su arheol. ostaci rim. veteranskoga rezidencijalnoga sklopa iz doba Flavijevaca, prema natpisu zvanoga *Fulfinum*. Na lok. Kurilovo otkrivena je nekropola iz toga doba s bogatim nalazima keramike, urna s pepelom, kovina i stakla, datirana u razdoblje principata. Kada su stanovnici Fulfinuma napustili naselje, ostala je u upotrebi utvrda na poluotočkome brijegu (*Castel Minusculum*). — U uvali Sepenu nalazi se starokršć. bazilika očuvana do krovišta. Monumentalna crkvena građevina ima narteks, prothesis i dakonikon a u pravokutno svetišće upisana je polukružna apsida. Prema mjesnoj tradiciji, ta je crkva, pučki zvana Mirje (zidovlje), bila dio glagoljaške benediktinske opatije Sv. Nikole, napuštene u XV. st.

Dolaskom Hrvata na otok nastaje gradić *Omišal* na predslav. osnovi, koji zajedno s pripadajućim naseljima čini »komun« (općinu), istaknuto središte glagoljaške kulture. U lat. se ispravama prvi put spominje 1153.

OMIŠALJ, luneta iznad vrata crkve Uznesenja Marijina

